

Maksimenko S. *Genezis sushhestvovaniya lichnosti [Genesis of personality]* / S. Maksimenko. – Kiev : OOO «KMM», 2006. – 240 p.

8. Biddle B. J. *Role theory : Concepts and research.* / B. J. Biddle, E. J. Thomas. – N. Y., etc. : Wiley & Sons, 1966. – 453 p.

УДК 159.946.3

М. О. Орап

Received September 23, 2013;

Revised October 17, 2013;

Accepted November 19, 2013.

ЗОВНІШНЯ СТРУКТУРА ОРГАНІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВОГО ДОСВІДУ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено проблемі емпіричного дослідження структурно-функціональних особливостей зовнішньої структури мовленнєвого досвіду особистості. Розроблювана нами теоретична концепція мовленнєвого досвіду передбачає розгляд останнього як системного утворення в психіці суб'єкта, що є процесом і продуктом переробки та впорядкування в мовленнєвій формі результатів взаємодії суб'єкта з навколишнім середовищем, яке уможливорює та опосередковує мовленнєве освоєння світу. Виділення двох рівнів у мовленнєвому освоєнні світу зумовлює і дві структури – внутрішню та зовнішню. У статті проаналізовано результати дослідження зовнішньої структури мовленнєвого досвіду у двох вікових групах – діти молодшого шкільного віку та періоду «рання дорослість» за допомогою методу факторного аналізу. Викладено основний зміст та інтерпретацію отриманих факторів. Опосередкування мовленнєвого освоєння світу (що є головною функцією зовнішньої структури) здійснюється через інтерпретацію результатів і процесу мовленнєвої взаємодії та, відповідно до них, – регуляцію комунікації особистості зі світом на основі адекватного відбору засобів для обробки й упорядкування мовних та мовленнєвих знань. Результати порівняння змісту факторів у двох вікових групах дають можливість означити динаміку розвитку зовнішньої структури. Розвиток відбувається через інтеграцію – об'єднання окремих частин у єдине ціле. При цьому частини не механічно зливаються одна з одною, а діалектично змінюються, набуваючи нової якості. Генералізація окремих частин призводить до появи трьох факторів у дорослому віці, які виявляють чітку спрямованість на опосередкування мовленнєвого освоєння світу особистістю.

Ключові слова: мовлення, досвід, мовленнєвий досвід, зовнішня структура, факторний аналіз.

Orap M. O. The External Structure of the Personality Speech Experience Organization. The article deals with the empirical study of structural and functional

peculiarities of the personality's speech experience external structure. The suggested theoretical concept views speech experience as a system, which is a product of processing and ordering of the results of interaction between personality and environment in a speech form, enabling and mediating speech mastering of the world. Two levels of the speech mastering of the world determine two respective structures – internal and external. The results of the factor analysis of the indicators of the speech experience external structure show that two age groups – primary school age children and emerging adulthood children allow defining the dynamics of the external structure development in two age groups through basic meaning and interpretation of obtained factors. Mediation of speech mastering of the world (which is the main function of the external structure) is made through interpretation of the results and the process of speech interaction, and, according to them, the regulation of individual's communication with the world on the basis of the adequate selection of tools for processing and organizing linguistic and speech knowledge. Development occurs due to the process of integration – combining separate parts together. In this case, the parts are not mechanically fused to one another, but are dialectically changed, acquiring new quality. Generalization of separate parts causes the emergence of three factors in adulthood, which show a clear focus on the mediation of the personality's speech mastering of the world.

Keywords: speech, experience, speech experience, external structure, factor analysis.

Орап М. О. Внешняя структура организации речевого опыта личности.

Статья посвящена проблеме эмпирического исследования структурно-функциональных особенностей внешней структуры речевого опыта личности. Разрабатываемая нами теоретическая концепция речевого опыта предусматривает рассмотрение последнего как системного образования в психике субъекта, которое есть процессом и продуктом обработки и упорядочения в речевой форме результатов взаимодействия субъекта с окружающим, которое делает возможным и упорядочивает речевое освоение мира личностью. Выделение двух уровней в речевом освоении мира обуславливает и наличие двух структур – внутренней и внешней. В статье проанализированы результаты исследования внешней структуры речевого опыта в двух возрастных группах – дети младшего школьного возраста и периода «ранняя зрелость» с помощью метода факторного анализа. Изложены основное содержание и интерпретация полученных факторов. Опосредование речевого освоения мира (что есть основной функцией внешней структуры) осуществляется через интерпретацию результатов и процесса речевого взаимодействия и, исходя из этого, – регуляцию коммуникации личности с миром на основе адекватного отбора средств для обработки и упорядочения языковых и речевых знаний. Результаты сравнения содержания факторов в двух возрастных группах позволяют обозначить динамику развития внешней структуры. Развитие осуществляется путем интеграции – объединение отдельных частей в единое целое. При этом части не механически сливаются друг с другом, а диалектически изменяются, приобретая новое качество. Генерализация отдельных частей приводит к появлению трех факторов во взрослом

возрасте, которые обнаруживают четкую направленность на опосредование речевого освоения мира личностью.

Ключевые слова: речь, опыт, речевой опыт, внешняя структура, факторный анализ.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мовлення у функціонуванні людського досвіду відіграє функцію інтерпретації дійсності (Н. В. Чепелева), оформлення когнітивних структур (Р. Солсо), оформлення репрезентаційних схем (В. М. Дружинін), які спрямовані на здійснення адекватного пізнання та реалізацію найбільш оптимальної взаємодії суб'єкта із середовищем. Як зазначала О. О. Залевська, «мовленнєвий механізм людини представляє собою багатоплановий феномен, дослідження якого передбачає вияв особливостей будови (тобто певної структури із урахуванням наявності специфічних одиниць та їх багаторівневої організації), процесів та їх результатів» [1, 63]. Відтак мовленнєвий досвід у свідомості суб'єкта виконує функцію накопичення, інтерпретації й актуалізації найбільш оптимальних шляхів мовленнєвого освоєння світу. Ми розробили теоретичну модель мовленнєвого досвіду особистості, яка вимагає емпіричного дослідження.

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Сучасний стан розроблення проблеми мовлення характеризується актуалізацією досліджень, присвячених закономірностям функціонування мовлення у взаємодії з іншими вищими психічними функціями. Отож, увагу науковців зосереджено навколо комплексних феноменів свідомості, які поєднують інтелектуальні, когнітивні, мовленнєві, особистісні психічні процеси. Дослідження мовної особистості (В. І. Беліков, Є. Р. Боринштейн, Ю. М. Караулов, О. Л. Лавриненко, С. О. Сухіх, Н. О. Фоміна), мовної картини світу (Ю. А. Аксьонова, Н. І. Ашиток, Л. Д. Готовкіна, С. Д. Смирнов, І. Шарапа), мовної та мовленнєвої компетенції (Е. Д. Божович, О. М. Демська-Кульчицька, Ю. А. Паскевська), вербального інтелекту (О. С. Логінова, Н. П. Локалова, М. Л. Смульсон, Т. П. Шемякіна) демонструють, що мовлення у свідомості особистості, поєднуючися складними взаємозв'язками з іншими феноменами свідомості, утворює складну систему, яка містить результати мовленнєвого освоєння особистістю світу.

Мета статті – виклад та інтерпретація результатів емпіричного дослідження структурно-функціональних особливостей зовнішньої структури мовленнєвого досвіду особистості.

Методи та методики. У зовнішній структурі визначалися фактори за допомогою факторного аналізу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Мовленнєвий досвід ми вивчаємо як системне утворення в психіці суб'єкта, що є процесом і продуктом переробки та впорядкування в мовленнєвій формі результатів взаємодії суб'єкта з навколишнім середовищем, яке уможливорює та опосередковує мовленнєве освоєння світу. У загальній функції мовленнєвого досвіду – мовленнєвого освоєння світу – виділяють дві функції – інтелектуальну (формування і формулювання думки засобами мови та способом мовлення) і комунікативну (здійснення мовленнєвої взаємодії) [2]. Відповідно до цього структурно мовленнєвий досвід характеризується наявністю двох структур – внутрішньої та зовнішньої. Внутрішню структуру складають мовленнєва здатність, мовленнєва компетенція, мовленнєві здібності та мовленнєва діяльність. Емпіричне дослідження зовнішньої структури мовленнєвого досвіду ґрунтується на теоретичному ствердженні того, що елементи внутрішньої структури у процесі узагальнення й упорядкування, поєднуючись з елементами інших підструктур, створюють зміст елементів зовнішньої підструктури. При цьому долучення особистісних та індивідуальних характеристик до змісту елементів внутрішньої підструктури, створює своєрідність зовнішнього вияву зазначених елементів. Можливість виявити якісно новий психологічний зміст, що відображає внутрішній зв'язок між окремими елементами мовленнєвого досвіду, з'являється завдяки факторному аналізу. Як зазначав О. М. Лактіонов, «тим самим виникає принципова можливість розшифровки психологічного змісту невідрефлектованих підсвідомих та надсвідомих структурно-динамічних складників індивідуального досвіду» [2, 125]. Факторний аналіз змінних мовленнєвого досвіду мав за мету актуалізацію латентних змінних, які утворюють якісно нові функції та характеристики зовнішньої структури мовленнєвого досвіду.

Емпіричним дослідженням було охоплено 580 осіб – 386 респондентів вікового періоду «рання дорослість» (середній вік – 18 років) та 194 дитини молодшого шкільного віку (середній вік – 8 років). Організація емпіричного дослідження методом «поперечних зрізів», як передбачалося, дасть змогу виявити певні закономірності динаміки зовнішньої структури мовленнєвого досвіду. Кореляційні матриці із

31 перемінної в дорослих та 29 перемінних у дітей були проаналізовані за методом головних компонент – у такому разі пошук рішення відбувається в напрямку обчислення власних векторів (факторів). За критерієм «каменистого осипу» у вибірці «рання дорослість» було виділено три фактори, у вибірці «молодший шкільний вік» – шість факторів.

Проаналізуємо докладніше фактори, виділені у віковій групі «рання дорослість». Сумарна частка розкритої дисперсії складає 32 %, що є задовільним результатом.

Перший фактор відображає індивідуально-діяльнісні характеристики досвіду, оскільки він містить показники мовленнєвих здібностей із найбільшими навантаженнями – вербальну креативність (0,64), семантичну гнучкість (0,64), ініціативність у висловлюваннях (0,56) та лінгвістичне мислення (0,42).

Фактор 1 – «Інтерпретативний» – 13 %

1	Рівень розвитку мовленнєвих умінь	0,71
2	Вербальна креативність	0,64
3	Семантична гнучкість	0,64
4	Ініціативність у мовленнєвих висловлюваннях	0,56
5	Деталізованість скрипту	0,56
6	Точність і правильність мовленнєвих навичок	-0,55
7	Рівень розвитку мовних знань	0,53
8	Змістова наповненість фрейму	0,50
9	Рівень розвитку вербального мислення	0,41
10	Кількість мотивів спілкування	0,40

Діяльнісні аспекти представлені рівнем мовленнєвих умінь (0,71), характеристиками скрипту (0,56) та фрейму (0,50) і кількістю мотивів спілкування (0,40). У такому аспекті ми можемо говорити про те, що чим більшу кількість мотивів свого спілкування може виділити суб'єкт, тим більш диференційованим є його мовленнєве освоєння світу, тим більшу кількість факторів для інтерпретації своєї мовленнєвої взаємодії може виділити особистість. Отже, складники цього фактору створюють основу для інтерпретації особистістю результатів здійснюваного мовленнєвого освоєння світу – на основі умінь здійснювати формулювання й оформлення думки засобами мови і способом мовлення, що співвідносять зміст мовленнєвого досвіду з певними репрезентаційними схемами на основі індивідуальних особливостей в оперуванні словами та їхнім семантичним змістом. Від'ємне значення

показників рівня закріплення мовленнєвих навичок (-0,55) ще більше підкреслює саме творчі особливості цього фактору – чим більш гнучкими є мовленнєві операції, тим краще функціонує мовленнєвий досвід на основі індивідуальних своєрідностей мовленнєвої діяльності. Наявність у такому факторі мовних знань (0,53) підкреслює зумовленість діяльності та здібностей мовною компетенцією, а логічна сторона сприймання висловлювань визначає успішність мовленнєвих здібностей і діяльності. Отож, ми бачимо, що основною функцією цієї структури, яка описується через кореляцію визначених показників, є забезпечення індивідуально-своєрідного діяльного освоєння світу.

Якісний аналіз показників, які ввійшли до першого фактору, дає змогу стверджувати, що гнучкість у використанні значень і словесна креативність, поєднуючись із індивідуальними особливостями побудови репрезентаційних систем (фреймів та скриптів) і точністю у сприйманні й розумінні висловлювань, створює основу для інтерпретації особистістю результатів мовленнєвого освоєння світу. Отож, у першому факторі ми простежуємо взаємопов'язане функціонування індивідуально-своєрідних і соціально-нормативних показників мовленнєвого досвіду – як співвіднесення загальноприйнятих (суспільно-схвалених, усталених) й особистісних (індивідуальних, суб'єктивних) схем обробки результатів мовленнєвого освоєння особистістю світу, що дає можливість визначити його функцію як забезпечення суб'єктивної інтерпретації процесу та результату мовленнєвого освоєння світу особистістю й умовно назвати цей фактор «інтерпретативним».

Другий фактор пов'язаний із семантико-граматичними особливостями обробки мовного та мовленнєвого матеріалу й формуванням на основі цього знань про використання мовленнєвих одиниць і здатності керувати своїм мовленням.

Фактор 2 – «Регулятивний» – 11 %

1	Довільність мовлення	0,65
2	Семантичний аспект сприймання і розуміння висловлювань	0,62
3	Знання правил використання мовних одиниць	0,58
4	Правильність лексичного запасу	0,54
5	Оригінальність образів	0,52
6	Розуміння метафоричності значення	0,45
7	Виділення істотних ознак значення	0,45
8	Розуміння мовних закономірностей	0,40

Якісний аналіз показників фактору демонструє співвідношення регуляторно-динамічних і мотиваційно-сміслових перемінних мовленнєвого досвіду. До регуляторно-динамічних належать правильність лексичного запасу, семантичний аспект сприймання і розуміння висловлювань, розуміння мовних закономірностей, довільність мовлення. Якщо розглядати функцію мовленнєвого досвіду – мовленнєве освоєння світу, то правильність лексичного запасу відіграє саме регуляторну функцію – через демонстрацію відповідності індивідуальної системи значень загальноприйнятій. Аналогічну роль відіграє й розуміння семантичних зв'язків, але на вищому рівні – на рівні зв'язних висловлювань, коли слово вже розглядається у зв'язках з іншими словами, звідки логічно впливає його зв'язок із розумінням мовних закономірностей – неможливо адекватно розуміти і сприймати мовні закономірності без правильного семантичного аспекту розуміння висловлювань та без відповідності власного словника загальноприйнятими нормам. Рівень розуміння метафоричності, рівень виділення істотних ознак значення, знання використання мовленнєвих одиниць відповідно до ситуації комунікації представляють мотиваційно-сміслові складники цього фактору. У цьому аспекті виділення істотних ознак значення і адекватність розуміння метафоричності висловлювання представляють смисловий рівень, оскільки значення характеризується смислом, відтак і виділення істотних ознак обов'язково відбувається на основі смислу – знань, емоцій, попереднього досвіду особистості. Отже, смислові особливості закріплених значень зумовлюють особливості знань із використання мовленнєвих одиниць відповідно до ситуації комунікації, що представляє мотиваційну сторону цього фактору. Так, другий фактор позитивно пов'язаний із різними способами індивідуальної переробки результатів мовленнєвої взаємодії особистості зі світом та встановлення на цій основі подальшої мовленнєвої взаємодії. Отож, регуляторно-динамічні та мотиваційно-сміслові аспекти цього фактору дають змогу стверджувати, що його основною функцією в процесі опосередкування мовленнєвого освоєння світу є регуляція комунікації особистості зі світом і назвати його «регулятивним».

Третій фактор пов'язаний з операціями обробки й накопичення мовних та мовленнєвих знань.

Фактор 3 – «Інструментальний» – 8 %

1	Рівень автоматизованості навичок	0,77
2	Розуміння зв'язків між словами	0,61
3	Характеристики граматичних асоціативних реакцій	0,57
4	Рівень розвитку мовленнєво-мисленнєвих операцій	0,53
5	Рівень узагальнення значення	0,42

Два найбільш значущі показники цього фактору демонструють два аспекти: дієво-операційний, логіко-семантичний. Перший аспект зумовлений взаємодією рівня розвитку мовленнєво-мисленнєвих операцій та швидкістю мовленнєвих навичок, що зумовлюють особливості формування й формулювання думки мовними засобами. Другий аспект представлений розумінням зв'язків між словами, показниками парадигматичності-синтагматичності та рівнем узагальнення значення, відтак характеризує адекватність оперування мовленнєвим матеріалом і його логічну відповідність семантичним нормам. Отже, виявлене й проаналізоване поєднання показників та їх зв'язків із фактором може трактуватись як таке, що спрямоване на обробку й накопичення мовних і мовленнєвих знань; відтак головною функцією, яка об'єднує ці показники, є функція інструментальна, тому умовно цей фактор можна назвати «інструментальним».

Якісний аналіз та порівняння факторів дає змогу зробити висновок, що в мовленнєвому освоєнні світу провідна роль належить інтерпретативним схемам, тобто в опосередкуванні процесу мовленнєвого освоєння світу головну роль відіграють суб'єктивно привласнені та перероблені мовні знання, вироблені на їх основі навички й уміння та створена, відповідно до цього гнучкість в оперуванні семантичним матеріалом – здатність оформлювати свої знання в найбільш адекватні мовні та мовленнєві форми. Поєднання функції інтерпретації із функціями регуляції мовленнєвої взаємодії та забезпечення «інструментами» для мовленнєвого освоєння світу визначає загальну функцію зовнішньої структури мовленнєвого досвіду – функцію опосередкування мовленнєвого освоєння світу особистістю. У цій загальній функції мовленнєва компетентність виробляє засоби для такого освоєння, мовленнєва культура забезпечує регуляцію, а мовна картина світу на основі цього представляє схеми інтерпретації процесу та результату мовленнєвого освоєння світу.

У вибірці «діти молодшого шкільного віку» за результатами факторного аналізу виділено й може бути описано шість факторів.

Фактор 1 – «Інтелектуальний» – 12 %

1	Рівень розвитку вербального мислення	0,804
2	Рівень розвитку мовних знань	0,784
3	Розуміння зв'язків між словами	0,727
4	Правильність лексичного запасу	0,697
5	Характеристики граматичних асоціативних реакцій	-0,515

Перший фактор склали показники, пов'язані з розвитком вербального мислення в усіх його проявах та компонентах. Необхідною умовою є певний рівень розвитку мовних знань (0,784), розуміння зв'язків між словами (0,727) та правильність лексичного запасу (0,697). Відтак у дітей молодшого шкільного віку рівень розвитку вербального мислення зумовлює адекватність у засвоєнні мовних знань, у свою чергу, розуміння зв'язків між словами детермінує правильність та гнучкість у вживанні слів. Такий фактор є двополюсним, високий показник із від'ємним значенням – характеристики граматичних асоціативних реакцій (-0,515) складає негативний полюс. Низькі значення цього фактору змістовно частково збігаються із вираженим показником парадигматичності асоціативних зв'язків. Це свідчить про те, що високий рівень розвитку вербального мислення та мовних знань зумовлює в дітей молодшого шкільного віку мовлення переважання синтагматичних зв'язків, що є відображенням їх здатності виходити за межі однієї граматичної категорії й оперувати у вербальному мисленні різними граматичними формами. Загалом, спостережуване в дітей молодшого шкільного віку активніше, порівняно із дорослими, вживання синтагматичних зв'язків, зумовлене переважанням наочно-образного мислення, що й спричинює асоціативні зв'язки типу «предмет – ознака» та «предмет – дія». Якісний аналіз показників цього фактору демонструє, що провідною в здійсненні мовленнєвої взаємодії дитини зі світом є функція інтелектуальна – забезпечення вербального опосередкування узагальненого відображення світу.

Фактор 2 – «Креативний» – 11 %

1	Вербальна креативність	0,824
2	Виділення істотних ознак значення	0,624
3	Розвиток мовленнєвих умінь	0,612
4	Семантична гнучкість	0,543
5	Ініціативність у мовленнєвих висловлюваннях	0,461

Другий фактор пов'язаний з індивідуальними творчими особливостями в здійсненні мовленнєвої діяльності. Найбільш істотний показник цього фактору – вербальна креативність (0,824), що досліджувалась як здатність до творчого вирішення стандартної задачі. Отож, бачимо, що здатність до мовленнєвої творчості в дітей молодшого шкільного віку виявляється тісно взаємопов'язаною з рівнем розвитку значення (0,624) та розвитком умінь продукувати і сприймати висловлювання (0,612). Наявність у цьому факторі таких показників мовленнєвих здібностей, як семантична гнучкість (0,543) та ініціативність (0,461), дає можливість назвати цей фактор «креативним» й означити його як перемінну, що відповідає за індивідуально-креативні складники мовленнєвої діяльності дітей молодшого шкільного віку. Відтак, мовленнєва творчість, яка є активним засобом мовленнєвого освоєння світу в період дошкільного дитинства (А. М. Богуш, Н. В. Гавриш), залишається в школярів істотним фактором, що впливає на формування зовнішньої структури мовленнєвого досвіду. Лінгвопедагогічні дослідження (Н. В. Гавриш), ґрунтуючися на засадах психолінгвістики, прямо пов'язують ініціативність дітей у словесній творчості з їх успішністю в продукуванні та сприйманні висловлювань, що детермінує, у свою чергу, і розвиток здатності до варіативного використання вербального матеріалу.

Фактор 3 – «Комунікативний» – 8 %

1	Кількість мотивів спілкування	0,618
2	Довільність мовлення	0,578
3	Розуміння мовних закономірностей	0,553
4	Розуміння словесного матеріалу	0,532
5	Характеристики фрейму	0,426

До третього фактору ввійшли показники мотивів спілкування (0,618), довільності мовлення (0,578), розуміння словесного матеріалу (0,532), що демонструють зовнішню, соціальну спрямованість цього фактору. Соціальна функція мовленнєвого досвіду в такому факторі виражена через кількість мотивів, здатність дитини керувати своїм мовленням, об'єднувати мовно-когнітивні репрезентації в структури для адекватного сприймання і розуміння вербального матеріалу. Отож, для адекватної побудови соціальної мовленнєвої взаємодії необхідним для дітей молодшого шкільного віку є адекватне сприймання й розуміння і змісту словесного матеріалу загалом (0,532), і семантич-

них та граматичних мовних закономірностей між окремими словами й словосполученнями (0,553).

Фактор 4 – «Операційний» – 7 %

1	Пластичність мовлення	0,709
2	Готовність до продукування висловлювань	0,513
3	Розвиток операційних знань	0,453
4	Сприймання і розуміння мовних закономірностей	0,449

У цьому факторі зібрані змінні, які відповідають за кількісні характеристики сприймання і побудови висловлювань – середня кількість слів у висловлюванні, кількість слів активного словника (пластичність мовлення), кількість речень, які дитина може правильно завершити та здатність сприйняти і диференціювати неадекватність у мовленнєвому висловлюванні. Отже, цей фактор представляє латентну перемінну, яка пов'язана з характеристиками оперування словами для оформлення думки. Відповідно до цього готовність до продукування висловлювань залежить від пластичності мовлення, що на даному віковому етапі є відображенням загальної пластичності психіки дитини.

Фактор 5 – «Інструментальний» – 6 %

1	Характеристики скрипту	0,772
2	Автоматизованість мовленнєвих навичок	0,405

Скрипти представляють часове розгортання подій у репрезентаційних структурах, відтак швидкість мовленнєвих навичок цілком закономірно виявилася залежною від рівня структурованості, деталізованості скрипту – чим більше автоматизовані мовленнєві дії, тим більшу кількість обставин описуваної події може представити мовець. Отже, цей фактор містить змінні, що характеризують особливості будови інструментів для оформлення репрезентаційних структур, до яких належать автоматизованість навичок та структурованість скрипту.

Фактор 6 – «Варіативний» – 6 %

1	Розуміння переносного значення слова	0,750
2	Точність і правильність мовленнєвих навичок	0,494
3	Дивергентна продуктивність на семантичному матеріалі	0,492

Поєднання показників, які забезпечують точність мовленнєвих дій і можливість їх переносу в нові умови з показниками здійснення

діяльності в різних напрямках, детермінує виділення фактору, що зумовлює гнучкість і різноспрямованість у здійсненні мовленнєвого освоєння світу.

Порівняння структурно-функціональних особливостей будови зовнішньої структури мовленнєвого досвіду у двох вікових групах дало змогу виявити закономірності її вікової динаміки. Якісний аналіз виділених факторів дає можливість чітко простежити шлях розвитку зовнішньої структури – від структури як поєднання окремих частин у дітей до генералізованих частин, які через невелику кількість структурних елементів реалізують усі функції зовнішньої структури. Це дає підставу стверджувати, що зовнішня структура в процесі онтогенезу стає цілісною структурою, відтак шлях її розвитку підпорядковується принципіві інтеграції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, опосередкування мовленнєвого освоєння світу (що є головною функцією зовнішньої структури) здійснюється через інтерпретацію результатів і процесу мовленнєвої взаємодії та, відповідно до них, – регуляцію комунікації особистості зі світом на основі адекватного відбору засобів для обробки й упорядкування мовних та мовленнєвих знань. Динаміка розвитку зовнішньої структури полягає в інтеграції – через об'єднання окремих частин у єдине ціле. При цьому частини не механічно зливаються одна з одною, а діалектично змінюються, набуваючи нової якості. Тому в дітей виявлено шість факторів зовнішньої структури, які (як видно з якісного аналізу змінних, що їх склали) змістовно відрізняються від факторів, виділених у дорослих. Генералізація окремих частин призводить до появи трьох факторів у дорослому віці, які виявляють чітку спрямованість на опосередкування мовленнєвого освоєння світу особистістю.

Література

1. Залевская А. А. Введение в психолінгвістику / А. А. Залевская. – М. : Рус. гос. гуманит. ун-т, 2000. – 328 с.
Zalevskaia A. Vvedenie v psykholingvistiku [Introduction to psycholinguistics: A textbook for university students] / A. Zalevskaia. – Moscow : Russian State University for the Humanities, 2000. – 328 p.
2. Лактионов А. Н. Координаты индивидуального опыта / А. Н. Лактионов. – Харьков : Изд-во Харьк. нац. ун-т, 2010. – 336 с.
Laktionov A. Koordinaty individualnogo opyta [The coordinates of individual experience] / A. Laktionov. – Kharkiv : Publisher Kharkiv National University, 2010. – 366 p.
3. Орап М. О. Теоретичний аналіз категорії «мовленнєвий досвід особистості» / М. О. Орап // Гуманіт. вісн. – 2013. – № 29. – С. 272–278.

Orap M. Tereptychnyj analiz kategorij «movlennevyj dosvid osobystosti» [The theoretical analysis of the category «the personality's speech experience»] / M. Orap // Gumanitarnyj visnyk. – 2013. – No 29. – P. 272–278.

УДК 159.923.2:[316.6:33]

О. І. Остапйовський

Received October 8, 2013;

Revised October 25, 2013;

Accepted November 22, 2013.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджено економічну соціалізацію як соціально-психологічний процес входження індивіда в економічну систему суспільства. Людина повсякчас перебуває в умовах постійно зростаючої конкуренції, зокрема це стосується і соціально-економічних відносин. Успішність її становлення залежить від економічної свідомості. Остання, зі свого боку, тісно пов'язана з процесами входження особистості в економічну сферу суспільства. Під час економічної соціалізації визначаються та формуються економіко-психологічні характеристики людини. Їхнє становлення та розвиток відбувається в процесі економічної життєдіяльності особистості та засвоєння нею економічних цінностей суспільства. Кінцевим продуктом економічної соціалізації є формування особистості як суб'єкта економічної діяльності. Цей процес здійснюється під впливом таких чинників, як-от: система цінностей суспільства; потребні системи індивіда; ціннісні репрезентації особистості; соціальні параметри. У вітчизняній психології дослідження економічної соціалізації розпочалися лише 2000 року. Основні напрями вивчення цього феномену – інформаційний, поведінковий і психологічний. Проаналізовано структурні компоненти економічної соціалізації (когнітивний, афективний, конативний) та її форми (цілеспрямована, стихійна, самовиховання), види (трудова, споживча, власне економічна, добровільна та примусова), критерії та чинники (через систему економічних цінностей у їх взаємозв'язку з усіма іншими вартостями), етапи (адаптація, ідентифікація, індивідуалізація, інтеграція, наднормативна й індивідуалізація). Цінність більшості наукових напрацювань – наголошення ролі вивчення взаємозв'язків суб'єктивного досвіду особистості, образу світу та кодів економічної свідомості, які забезпечують відповідність ставлень суб'єкта до економічних об'єктів та ситуацій, а відповідно, і процес ефективної економічної соціалізації особистості.

Ключові слова: соціалізація, економічна соціалізація, економічні цінності, особистість.